

עוד בענין מחלוקת אביי ורבא, בענין 'יצא לידון בדבר החדש' אם פקע כללו הראשון ממנו – ע' בספר בית ישי ס' מה; קו, ג, ובחדושי הגר"ר בענגיס ח"א נח).

דף כו

'ריבה ומיעט וריבה – ריבה הכל, (כלומר כך היא המדה של ריבוי ומיעוט וריבוי. ועתה מתחיל לפרט:)
מאי ריבה – ריבה כל מילי, ומאי מיעט... (וכדרך שאמרו ב'כלל ופרט וכלל' בסמוך: 'כלל ופרט וכלל
– אי אתה דן אלא כעין הפרט (כך היא המדה), מה הפרט מפורש... (תורת היים לעיל ד).

'אמר קרא או נפש כי תשבע לבטא בשפתים – מי שהשבעה קודמת לביטוי ולא שהביטוי קודמת
לשבעה, יצא זה אכלתי ולא אכלתי שהמעשה קודם לשבעה'. לשון קלה נקט, 'שבעה קודמת
לביטוי' – פירוש, למעשה של ביטוי (ריטב"א).

ונקטו כן לפרש הדרש, שלשון 'תשבע לבטא' מרמז על שבעה לפעולה עתידית. וי"ל שיסוד הדרש בעומק הפשט, כי משמעות
הלשון היא שנשבע בלבו לבטא בשפתיו, וזה שייך בלהבא שמחליט על דבר בלבו שיעשהו או יימנע ממנו ומחזק החלטתו ע"י
ביטוי שפתי. לא כן בסתם שבעה לשעבר אין בה שני שלבים נפרדים של גמר הלב והבעת הדברים בפה.

'היכי דמי כדרב כהנא ורב אסי כי הוו קיימי מקמי דרב, מר אמר שבעתא דהכי אמר רב ומר אמר
שבעתא דהכי אמר רב. כי אתו לקמיה דרב אמר כחד מינייהו. אמר ליה אידך ואנא בשיקרא
אישתבעי? אמר ליה לבך אנסך'. משמעות הלשון [מר משתבע ומר משתבע]; 'כי הוו אתו לקמיה
דרב' [שפעמים רבות ארע כן ולא פעם אחת. ומכאן ראייה ברורה שאין בדבר איסור כלל אלא התר הוא,
שאם לא כן ודאי היה רב מוחה בהם מלעשות כן (ריטב"א. וע' בדקדוק לשון ר"י בן מגאש).

'בשלמא שבעה משכחת לה בלא חפץ כגון דאמר שבעה שלא אוכל פת חטין וכסבור שאוכל
קאמר, דשבעתיה אינשי...'. לא אמרו בסתם, ששכח שנשבע – מכאן סיוע לשיטת הרמב"ם (שבעות ג, ר-ח) שאם שכח
לגמרי את שבעתו אינו חייב קרבן, שאין כאן 'האדם בשבעה'. ואינו חייב אלא כאשר שגג ודמה שנשבע על דבר אחר.
ואולם רש"י ותוס' (ע' להלן כה): חולקים וסוברים שלא תמעט מ'האדם בשבעה' אלא כשהיה שכוח בזמן השבעה, אבל בזמן
העבירה, גם אם שכח את שבעתו – חייב. וכן דעת המאירי.
ובשו"ת אבני נזר (יו"ד שי, ב; חו"מ ז ד"ה אשר) נראה שהבין שאם שכח השבעה מכל וכל, הרי זה העלם שבעה והעלם חפץ,
ובכלל הספק דלהלן ב'העלם זו"ז בידו' הוא. וצ"ע.

'אלא לא שנא' ופטור (רש"י). והטעם, כיון שמן הדין היה צריך להיות פטור בשניהם שהרי לבו אנסו,
אלא שגזרת הכתוב לחייב בהעלם שבעה, הלכך אם יש גם העלם חפץ – פטור (עפ"י כסף משנה שבעות
ג, ח).

וא"ת אדרבה, בכל התורה חייב בשגגת מחשבתו ואין אומרים לבו אנסו, ורק בשבעה דלשעבר גזרת הכתוב היא מ'האדם בשבעה'
שצריך שיהא לבו עליו בשעת השבעה, אבל בשבעה דלהבא ששגג בשעת המעשה, לכאורה יש לדמותו לכל שגגות דעלמא.
והנה י"ל טעם הדין לפטור שגגת חפץ הוא מפני שאין החטא מוגדר במעשה עצמו שנאסר אלא עיקר החטא בחילול דיבור פיו
וזלזול בשם שמים שהוציא, אשר על כן כל שיוודע ונזהר בשבעה עצמה אין כאן זלזול כלל הגם שנתחלף לו החפץ, שהרי לא

אכפת לך בעצם אכילת הפת אלא בזולתו בשבועה והרי זוכר היטב את שבועתו ומקפיד עליה, וחילוף פת חטים בשעורים אינו מהוה שגגה בחטא. אכן אם זהו הטעם לפטור נראה שבדין הוא לחייבו בהעלם זה וזה שהרי עכ"פ שגג גם בשבועה. אך י"ל שגדר הפטור הוא שהואיל והחטא הוא בחילול השבועה ולא במעשה עצמו הרי כשטעה בחפץ החשיבתו תורה כ'מתעסק', כי כלפי חטא החילול, נידון טעות במעשה כמו מתכוין למעשה אחר לגמרי, וכשנתכוין לאכול פת שעורים הרי זה כמתכוין על מעשה אחר. משא"כ כשהשגגה בעצם השבועה ולא במעשה – חייב. ולפי"ז מובן שגם בהצטרפות שתי השגגות פטור, דמ"מ הרי זה כעין 'מתעסק' מפני טעות החפץ. [ושמא זו כוונת ר"י בן מגאש והרמב"ם (ג,י) והמאירי שבהעלמת החפץ הו"ל אנוס]. [לפי"ז מובנת אריכות לשון אביי בשתי הלשונות, 'כלום מחייבת ליה קרבן אלא אמאי דתפיס בידיה / סו"ס קרבן דקא מייתי עלה דהאי פת...'] – בא לבאר סברתו שסוף חיובו הוא על המעשה או על החפץ המסוים, וממילא אין חילוק אם השגגה בשבועה או בחפץ. וכפי שנתבאר שיסוד החילוק הוא בכך שאיסור שבועה שאני משאר איסורים שאינו על המעשה אלא על חילול השבועה].

ונראה שיצא לו לרש"י כן ממה שאמרו 'אדרבה הרי העלם חפץ בידו ופטור' שמשמע שנקטו צד זה לעיקר (וכן משמע לכאורה מפשט לשון הרמב"ם ג,י). כן כתב הריטב"א לעיל יט בספק הדומה לזה. ואולם הר"י בן מגאש והרשב"א כתבו כאן שהספק לא נפשט.

(ע"ב) 'איזו היא שבועת ביטוי לשעבר... באומר יודע אני ששבועה זו אסורה אבל איני יודע אם חייבין עליה קרבן או לאו...'. לשיטת רשב"ם (המובאת בתוס' כאן, וכ"כ התוס' בשבת סט: ועוד), יכול היה לתרץ כגון ששגג בלאו, שלא ידע על אזהרה בשבועת ביטוי. ואולם לשיטת רש"י (בשבת. וע' ריטב"א כאן ולהלן לא): משמע בגמרא ששגגת לאו אינה מחייבת קרבן בשבועת ביטוי, שגם זה נתמעט מ'האדם בשבועה', לכך הוצרכו להעמיד בשגגת קרבן (עפ"י רמב"ן ומהרש"א).

התוס' כתבו בשיטת רשב"ם ששגג ב'לאו' אבל ידע שיש איסור בדבר שחשב שזהו 'עשה'. ונראה שהתוס' לשיטתם (לא: ד"ה ואין) שבאומר מותר לגמרי – פטור מקרבן. וכן מבואר ברמב"ם (שבועות א,יג) ובריטב"א. ואולם הרמב"ן כאן כתב שהוא הדין באומר מותר. אכן בסוף דבריו כתב עפ"י הירושלמי שבאומר מותר נחשב אנוס ואין זה 'האדם בשבועה'.

'עד כאן לא פליגי רבנן עליה דמונבו אלא בכל התורה כולה דלאו חידוש הוא אבל הכא חידוש הוא דבכל התורה כולה לא אשכחן לאו דמייתי קרבן דילפינן מע"ז והכא מייתי, אפילו רבנן מודו'. יש לפרש שהואיל והחמיר בו הכתוב לחייב קרבן אף בשגגת לאו, אף לענין זה החמיר שבשגגת קרבן חייב (ע' בלשון ר"י מלוניל).

והמאירי נתן טעם: ששגגת הקרבן מצויה יותר בזה שאין זדונו כרת שהרי בכל מקום אינו חייב קרבן, אבל דבר שזדונו כרת אין שגגת קרבן שבו מצויה והריהו קרוב למזיד. פירוש נוסף כתב הריטב"א: הואיל ובשבועה אין כרת וגם לא 'עשה' אלא 'לאו' בלבד, הרי ממילא נצטרך לומר ששגגת קרבן שמה שגגה, [שהרי במה ישוגג ויתחייב, אם שגג בלאו – פטור משום 'האדם בשבועה', כשם ששגגת מעשה החשיבתה תורה כאנוס כך שגגת הדין]. משא"כ בכל התורה אפשר לתלות השגגה בחיוב כרת.

'נשבע על ככר ומסתכן עליה'. נקט 'עליה' לומר שאין מזומן לפניו דבר אחר לאכלו אלא ככר זו (כ"ג פשוט).

ובחדושים ובאורים הסתפק בדבר, כשיש לפניו ככר חוץ מזו שנשבע עליה, ושגג ואכל את זו שנשבע, שמא פטור. וצ"ע הלא אין כאן פיקוח נפש העומד מול איסור. ושמא חשיב כטועה בדבר מצוה שהרי בהול להצלת נפשו [ומדובר שעושה כן לשם הצלת

נפשו, שאל"כ הלא רבא גופיה אמר (במנחות סד.) שמע שטבע תינוק בים ופרש בשבת מצודה להעלות דגים והעלה דגים ותינוק חייב. ועל כרחק לחלק ששם כוונתו למלאכה ולא להצלה וכאן כוונתו להצלה].

'מצטער ואכלה בשגגת שבועה מאי'. פרש רש"י שגם אם לא נעלמה ממנו היה אוכלה. וקשה כיצד אנו יודעים זאת.

ומדברי הרמב"ם (ג,יא) נראה שמפרש שהוא שוגג בכך שמדמה שמותר לו לאכול מפני הצער. ואמרו, כיון שיודע שהיא אסורה לו אלא שאוכלה בטעות, אין זה 'שב מידיעתו' (עפ"י כסף משנה ותורת חיים). קשה, אם סובר שדין התורה מתיר במקום צער, מדוע ישתנה זה משוגג בדין. ושמה כוונתו שמורה התר לעצמו מחמת פחו יצרו לומר שאינו עוון חמור בכגון זה ושיסלח לו וכו', אבל יודע מהאיסור (וע"ע כע"ז לעיל יז.). ומ"מ קשה הלשון 'אכלה בשגגת שבועה' דמשמע שיש כאן שגגת שבועה ממש. ושמה הרמב"ם לא גרס כן. או שמה כוונת הרמב"ם שגם שגג ממש בנוסף על טעותו זו.

ומה שהקשו הכס"מ ותו"ח על פרש"י כיצד יודעים זאת, לא הבנתי – הלא יודע בעצמו שהיה אוכלה מפני הרעב.

'בשפתים – ולא גמר בלבו להוציא בשפתיו ולא הוציא'. מבואר כאן שאף אם ננקוט שמחשבה לבד מועילה, אם חשב להוציא בפה ולא הוציא – גרע, ולא חל הדבר מצד מחשבתו שהרי לא היתה דעתו שיחול במחשבה אלא בפה. ואף על פי שפירוש זה לא נשאר למסקנא, אפשר שהסברא נשארת.

מכאן כתבו אחרונים שגם בדברים שמועילה מחשבה כגון נדרי הקדש, כדלהלן – כל שנתכוין להוציא בדיבור, אם הדיבור מצד עצמו אינו מועיל, לא תועיל גם המחשבה [אם משום שלא רצה שיחול עדיין עד שיאמר, או מפני שהאדם קובע במה יחול, בפה או במחשבה, או שמה מפני שכך הוא עיקר הדין, שדבר חל במחשבה רק כשאין שם דיבור כלל אבל כשיש דיבור – הדיבור קובע את החלות מפני שהוא עיקר כנגד המחשבה. ונפ"מ בין הסברות בחליות שאין האדם פועל ברצונו אלא נפעלות מאלהן כגון מחשבה הפוסלת בקדשים]. ובזה תרצו כמה קושיות שהקשו הראשונים (ע' טורי אבן תגייה יא; פרי מגדים או"ח תמח סק"ח בא"א; דבר אברהם א"ט ובהשמטות; שו"ת אחיעזר ח"ב מט, ה, כד, ובח"א כו, א; אבני נזר אה"ע קלט, יח-יט; חדושי ר' שלמה היימן ריש נדרים; חדושים ובאורים).

ואולם כבר פלפלו בדבר האחרונים, שלכאורה יש להוכיח להפך מדברי כמה ראשונים (ע' רא"ש ריש נדרים ושטמ"ק שם ז ותוס' ערכין ה ועוד). ואמנם יש שכתבו לדחות שדוקא לפי הסלקא-דעתין היה על כך לימוד מיוחד, אבל לפי המסקנא אין מקור לדין זה אלא חלה המחשבה הגם שרצה לומר בפה ונתקל בדיבורו (ע"ע שו"ת פרי יצחק ח"ב נב; שו"ת דובב מישרים ח"א כז).

'תריץ ואימא הכי: בשפתים ולא שגמר בלבו להוציא פת חטין והוציא פת שעורין'. וא"ת כיצד יתפרש לשון הברייתא 'בשפתים – ולא בלב'. והיה מקום לומר שמגיה הברייתא וצ"ל 'ולא בלא לב', כלומר שבלבו לפת חטים ובשפתיו פת שעורים. אך קשה כיצד ממעט זאת התנא מ'שפתים'.

וי"ל שדרש 'כי תשבע לבטא בשפתים' משמע שעיקרה שבועת הלב ומוציא שבועה שבלבו בשפתיו, ומזה ממעט כשהוציא דבר אחר ממה שהיה בלבו. ולפי"ז אין צורך להגיה הברייתא.

'גמר בלבו להוציא פת חטין והוציא פת סתם'... מדברי התוס' מבואר שלא דוקא גמר בלבו להוציא בפת חטים, אלא גם אם גמר בלבו להוציא 'פת' סתם, אלא שבלבו לא רצה להאסר אלא מפת חטים – אינו אסור אלא בפת חטים, שכיון שאין הלב סותר לדיבור – הולכים אחר הלב. ואולם הרמב"ן (וכ"כ הרשב"א הר"ן ועוד) חילק בדבר; דוקא כשבלבו חשב להוציא בשפתיו 'פת חטים' אלא

שלבסוף נאנס ולא גמר כל דבריו והרי אין פיו ולבו שוים – הלכך הולכים אחר הלב, אבל אם רצה להוציא פת סתם, אלא שבלבו סבר להגביל את דבריו, להאסר רק מפת חטים – אין הולכים אחר לבו אלא אחר משמעות לשונו.

(וע' בשו"ת שבט הלוי ח"ח קל אודות קבלת תענית כפי הנוסח הרגיל, כשכוונת המקבל היתה רק לחצי היום, שאפשר שמועילה מחשבתו להגביל דיבורו. וע"ע בשו"ת אור לציון יו"ד כג אודות טעות באמירת נוסח המעשר, כשבלבו נתכוון לדבר אחר).

כל נדיב לב ... דהו תרומה וקדשים שני כתובין הבאין כאחד'. יש מן האחרונים שכתבו לחדש [שלא כמשמעות רש"י בקדושין מא: וע' גליוני הש"ס שם], ודייקו זאת מלשון הרמב"ם (מעשה הקרבנות יד, יב), שזה שהקדש חל במחשבה, לא שייתפס ההקדש בדבר, אלא רק לענין חיוב המוטל על האדם לקיים מה שחשב [אלא שבתרומה אי אפשר לומר כן, אך לשיטת רש"י אין המדובר כאן על תרומת דגן אלא על תרומה למשכן] (עפ"י עוגן יום טוב קיז; זכר יצחק נא, ג; צפנת פענח נזירות א, ג; גליוני הש"ס קדושין מא:).

ובשו"ת אחיעזר (ח"ב מט, ה) דעתו לחלוק. ובשו"ת משיב דבר להנצי"ב (ח"ב פ) כתב שאע"פ שחלה קדושה במחשבה, מ"מ אין להקריבו ללא הקדשה בפה.

וכבר נמצא במאירי (כאן ובחגיגה) שאעפ"י שלא נתקדש הדבר לענין חיוב מעילה, מכל מקום מצות עשה עליו לקיימו. אך יש להתפק אם כוונתו למעט ממעילה כל שלא הוקדש בפה, או שלא חלה קדושה כלל אחפצא, עכ"פ מדאורייתא.

דף כז

לקיים ולא קיים – פטור. דעת בעל המאור (כאן) והר"ן (בנדרים ה.) והריטב"א (בתשובה קעה. וע' תוס' לעיל כד. ד"ה אלא), ששבועה לקיים המצוה אמנם נתמעטה מקרבן משום שאינה ב'לאו' ו'הן', אבל לוקין עליה. ואולם שיטת הרמב"ן (בחדושי ובפירוש התורה מטות) שאין לוקין (וע'ע תוס' ורא"ש וריטב"א נדרים ה.) וכן דייקו מדברי הרמב"ם ה, טז. וכן נקט המאירי לעיקר. ובשפת אמת חגיגה י דייק כן מרש"י ותוס' שם. וכתב בקצות החשן (עג סק"ה) שגם לשיטה זו חלה השבועה ויש איסור לעבור על שבועתו, אלא שנתמעט מעונש מלקות. וע"ע אפיקי ים ח"א לו ובמצוין ביוסף דעת נדרים ה, ובמובא לעיל כה:

אביא נשבע להרע לעצמו ולא הרע, שהרשות בידו. בבבא קמא (צא:): הוכיחו שתנא זה סובר שרשאי אדם לחבל בעצמו. ואולם להלכה קיימא לן שאסור. ודעת המאירי והר"ן שאע"פ שהדבר אסור מן התורה – חלה השבועה, כיון שאינו מפורש בתורה (וע' לעיל כב). ואם נשבע להרע לעצמו – מצווה להשאל להתיר את שבועתו. ואם לא נשאל – אמרו חכמים שאסור לו לעבור על דברי תורה, ויש כח בידם לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה (עפ"י הגר"א יו"ד רלט, ו. והאריך בזה בספר דברי אמת – בענין דברי סופרים דף קו ואילך. וע"ע בשו"ת הרשב"א תרטז. וצ"ע).

(ואף על פי שמ"מ אין זה 'דבר הרשות' ומדוע לא נתמעט מן הכתוב? – יש לומר לפי שכתוב בתורה 'להרע' והרי הרעת עצמו גם כן אסורה ממדרש חכמים, אלא על כרחך לדרוש מה הרעה שאין איסורה מפורש בתורה, אף כל שאין איסורו מפורש. ואמנם התנא שדרש 'מה הרעה רשות' סבר שאין איסור בדבר כאמור (עפ"י חזון איש לקוטים שבועות לדף כד).

ונראה, לאחר שחכמים אסרו עליו לעבור, כדי שלא יחבלו תחבולות כנגד דין תורה – שוב אינו חייב קרבן במה שלא קיים שבועתו, שאנוס הוא. ומכל מקום נקרא 'ישנו בלאו והן', כיון שהשבועה חלה (חזו"א שם).

הדברים מורה לכאורה שאף באופן שפטור משבועת העדות כגון חוץ לבית דין וכד' (וע' כס"מ). ולפירוש בעל המאור נראה שלכו"ע חייב, שנחשב ישנו ב'לאו' מפני שמתחייב עכ"פ משום שבועת העדות, הגם שאינו מתחייב משום ביטוי. [וכן לפירוש ר"י בן מגאש יש לעיין שמה אף לרבא חייב שהרי יש שבועת ביטוי ב'איני יודע' בשוגג. אך שמה צריך במזיד דוקא].

ג. 'שבועה שידעתי / שלא ידעתי לך עדות' או 'שהעדתי / שלא העדתי' – לרב חייב ולשמואל פטור לפי שאינו בלהבא (שהרי אם נשבע שלא יעיד לו [או 'שלא ידע לו' שמשמעותו שלא יעיד. (עמהרש"א בבאור דברי רש"י). ויש מפרשים שלכך היא שוא שהרי אין בידו שלא לידע. רמב"ם ועוד] הרי זו שבועה לבטל המצוה ואינה שבועה [ולוקה עליה משום שוא. רמב"ם ה,טו]. וא"כ גם כשנשבע שיעיד לו – לא חלה).

דף כו

מ. מי הם החכמים הדורשים את התורה בכללות ופרטות, ומי הם הדורשים בריבויים ומיעוטים?

רבי עקיבא הולך בשיטת רבו נחום איש גמזו, לדרוש התורה בריבוי ומיעוט (וכן סובר רב. לעיל כה. ותוס'). רבי ישמעאל הולך בשיטת רבו רבי נחוניא הן הקנה, לדרוש בכלל ופרט. להלכה, יש פעמים שנוקטים דרשת ריבוי ומיעוט ויש כלל ופרט. וכתב המאירי (כאן ולעיל ד) שדבר זה 'מתחלק לכמה ניצוצות' ואינו שוה בכל מקום. על חילוקי הדרשות והנפקות – ע' לעיל בדף ד.

מא. האם ומה חייבים על השבועות באופנים דלהלן?

- א. שבועה לשקר על העבר, במזיד או בטעות.
 - ב. נשבע לשקר וידע שאסור הדבר אלא שלא ידע על חיוב קרבן בשבועה – האם חייב קרבן?
 - ג. נשבע שלא יאכל פת חטים ונעלמה ממנו שבועתו או נעלם ממנו תוכן השבועה ואכל.
 - ד. נשבע שלא יאכל פת חטים, וכסבור שבידו פת שעורים ואכלה ונמצא שאכל פת חטים. ה. העלם שבועה (כבסעיף ב) והעלם חפץ (כבסעיף ג) בידו – מהו?
 - ו. נשבע שלא יאכל ככר, ונעשה מסוכן עליה ונעלמה ממנו שבועתו ואכלה – האם מביא קרבן?
 - ז. נשבע שלא יאכל ככר ואכלה בשוגג, וגם אילו היה מודע לשבועה היה אוכלה – האם חייב קרבן?
- א. כאמור לעיל, רבי ישמעאל פוטר שבועה דלשעבר מקרבן (שאינו כעין הפרט, להרע או להטיב), ורבי עקיבא מחייב (מריבוי הכתוב).
- אימתי חייב לרבי עקיבא – כאשר ידע שאסור להשבע אבל היה שוגג בקרבן, שלא ידע אם יש בה חיוב קרבן אם לאו. אבל אם שגג וסבר שנשבע על האמת – פטור (האדם בשבועה).
- זה שלבו אונסו – פטור מכל עונש ולא עבר איסור, ולא דוקא מקרבן (עפ"י תוס' וריטב"א. וע' ר"י בן מגאש כאן ולהלן לא:).
- ובמקום שהיה לו לדקדק, כגון שמפאת פשיעת ממון גרם לעצמו לבוא לידי הטעות – נענש על כך (עתוס' וריטב"א. וע' במאירי להלן כח שצדד לחדש לפי פירוש אחד שאסור לאדם להביא עצמו לידי מצב שעלול לשכוח שבועתו, גם באופן שאם ישכח לא חלה השבועה משום 'האדם בשבועה'. ואולם בריטב"א משמע כאן שלא נמנעו רב כהנא ורב אסי להשבע על שמועתם, הגם שבכל פעם ידעו שאחד מהם ודאי טועה).

גם בשבועה דלהבא שהתנה אותה בדבר פלוני וטעה באותו דבר, כגון שבועה שלא אוכל ככר זה אם שתיתי היום, ונוכר ששתה – מותר (כדתנן 'קונם אם אכלתי ואם שתיתי ונוכר שאכל ושתה.. ותני עלה כשם שנדרי שגגות מותרין..'. וכן הוא בראב"ד הל' שבועות ג,ה).

ב. נשבע לשקר ביודעין ולא ידע אם יש חיוב קרבן בשבועה אם לאו – אמרו בסוגיא שחייב [גם לדעת חכמים הפוטרים כגון זה בכל התורה – שכאן קרבן זה חידוש הוא, שחייב אף על לאו גרידא, הלכך אף בשגגה כגון זו פטור].

א. הראשונים צדדו שאביי (בשבת סט) חולק וסובר שאין זו שגגה.
 ב. פירש הר"י מלוניל (כאן ולהלן כז:): שאומר אילולא ידעתי שהנשבע חייב קרבן לא הייתי נשבע לשקר (ויש לדקדק שולוא כן אין זה שוגג. ואף שנשבע ביודעין על האיסור והלא כלפי שבועת זדון אין נפקותא בקרבן, סו"ס סבר שהוא איסור קל שאין בשגגתו קרבן ואילו ידע חומרותו לא היה נשבע).
 ולכאורה היה נראה שאף אם נחשב שוגג לענין קרבן, יחויב מלקות שהרי נשבע במויד והתראה, ומה לי ולהעלמת קרבן כלפי זדונו. ואולם בחו"א (חו"מ ו,יב) צדד להוכיח מהסוגיא להלן לו. שפטור. וצ"ע.

שגגת 'לאו', שסבר שאין בה 'לאו' אלא 'עשה' – יש מחייבים (עפ"י רשב"ם, תוס'). ויש פוטרים וסוברים שגם זה נתמעט מ'האדם בשבועה' (ע' ברמב"ן וריטב"א בשיטת רש"י. וכן יל"ד ברמב"ם שבועות ג,ז. אך בלח"מ לא נקט כן. וע' מג"ח קכג,יב). וכן נחלקו ראשונים באומר-מותר בשבועה [בשעה שנשבע, או אפילו בשעת המעשה. ערשב"א], אם חייב קרבן אם לאו (ערמב"ן וש"ר כאן ולהלן ל. ובשבת סט; רמב"ם שבועות א,יג ג,ז; ריטב"א לא:).

ג. העלם שבועה, כגון שסבר בטעות שנשבע על דבר אחר – חייב קרבן.
 כששכח לגמרי שנשבע, לדעת רש"י ותוס' (כה) והמאירי הרי זו שגגה המחייבת. ולדעת הרמב"ם (ג,ה-ה) פטור, ואימתי חייב כגון שנשבע שלא יאכל פת חטים ושגג ודמה שנשבע שיאכל פת חטים, שנעלמה ממנו היאך היתה השבועה והריהו זוכר את החפץ שנשבע עליו.

ד. היה זכור את שבועתו וטעה במה שבידו – הרי זו שגגת חפץ ולא שגגת שבועה, ומיעטוה בברייתא מחיוב (בשבועה – ונעלם). רבי אלעזר תמה על כך, שכל שטעה בחפץ הרי טעה בשבועה וחייב (וזה ששנינו לפטור – אינה משנה. רש"י). ורב יוסף נחלק על דבריו, ואביי נחלק על רב יוסף, שסוף סוף כלפי אותה פת שבידו יש העלם שבועה.

א. משמע מרבא ורב נחמן ורב אשי ורבינא שנקטו לפטור, מכך שדנו על העלם שבועה ביחד עם העלם חפץ (עפ"י ראשונים).
 ב. יש מפרשים (עפ"י הירושלמי) דברי רבי אלעזר שלא בא לחלוק על השנוי בברייתא אלא מפרשה באופן שיש העלם שבועה עם העלם חפץ, אבל העלם חפץ גרידא לא שייך לדעתו (מובא ברמב"ן ובריטב"א).

ה. העלם שבועה והעלם חפץ; רבא שאל זאת מרב נחמן אם חייב או פטור ואמר לו לחייב. ונדחה פשיטתו. רב אשי אמר ששייך לברר איזהו ההעלם העיקרי, לפי הידיעה הגורמת לו פרישה, הלכך אם העלם השבועה הוא העיקרי – חייב, ואם העלם חפץ – פטור. ורבינא אמר שאין הבדל.

רש"י כתב שלרבינא פטור. ופירשו כוונתו שפטור ודאי (עריטב"א). וכן נראה בדעת הרמב"ם (ג, י. וע' במאירי). ויש שכתבו שהספק לא נפשט (ר"י בן מגאש, רשב"א).
כאמור, יש מפרשים שלרבי אלעזר הברייתא מתפרשת לפטור העלם שבועה עם העלם הפץ.
וכן נראית דעת הירושלמי.

ו. נשבע על ככר ומסתכן עליה – אמר רבא שאין שייך לחייבו שהרי אילו ידע והיה בא לישאל היינו מורים לו לאכול.

ז. אמר רבא: נשבע שלא יאכל ככר והיה מצטער עליה, ואכלה בשוגג – פטור, שאין חיוב חטאת אלא אם שב מידיעתו.

א. רש"י מפרש שגם אילולא נעלמה ממנו היה אוכלה מפני צער רעבונו.
והתוס' מפרשים שאף אם לא היה אוכלה בודון, כל שמצטער על כך שהוא זוכר ורוצה לשכוח כדי לאכול, ונעשה רצונו – פטור, שאינו שב מידיעתו.
ויש מפרשים שידע שהיא אסורה אלא שדימה שמותר לו משום צערו (ערמב"ם ג, יא; תורת חיים).
ב. יש שנקטו שאם מצטער צער של חולי – פטור מן הדין, שעל דעת כן לא נשבע. ומדובר כאן בצער תאבון בלבד. והריטב"א דחה זאת.

מב. מה הדין באופנים דלהלן?

א. שבועה שגמרה בלבו ולא הוציאה בשפתיו.

ב. גמר בלבו להוציא פת חטין והוציא 'פת שעורין'.

ג. גמר בלבו להוציא פת חטין והוציא 'פת' סתם.

ד. גמר בלבו לידור להקדש או להפריש תרומה ולא הוציא בשפתיו.

א. שמואל אמר: גמר בלבו – צריך שיוציא בשפתיו (לבטא בשפתים).

ב. גמר בלבו להוציא פת חטים והוציא 'פת שעורים' – לא חלה שבועתו (כן פירש רב ששת אליבא דשמואל את הברייתא 'בשפתים ולא בלב').

ונאמן לומר כך היה בלבי. ואם התרו בו כשאכל פת שעורים וקיבל עליו התראה באותה שעה – אינו נאמן. וכן אם בתחילה הכחיש שנשבע ולאחר שהעידו כנגדו חזר ואמר כך היה בדעתי וטעיתי – אינו נאמן (עפ"י רמב"ם ב, יב; מאירי).

ג. גמר בלבו להוציא פת חטים והוציא 'פת' סתם – אסור (בפת חטין. רי"ף ושר"ר).

א. יתכן שלעם הארץ אין מתירין שאר פת בלא שאלה, אם לא במקום שהיה אנוס להישבע. גם יתכן שלא אמרו אלא בכגון זה שאף 'פת' סתם משמעותה פת חטים, אבל בכגון שנשבע שלא יאכל פירות ובלבו קצב זמן – אין מתחשבים במה שבלבו, אם לא במקום שנשבע כן מפני האונס (עפ"י תוס'; הגהות מיימוניות ב, טו בדעת הרמב"ם. וערא"ש ורמב"ן; מחנה אפרים 1).

ב. יש אומרים שלא אמרו כאן אלא כשרצה להוציא מפיו פת חטים ונתקל בדיבורו ולא הוציא, אבל אם רצה להוציא 'פת' סתם [כדי שאחרים ישמעו ויסברו שנשבע על כל פת], אלא שלא

רצה להאסר רק בפת חטין – אסור בכל פת (ע' ברמב"ן רשב"א ושו"פ. וכן צדד הלח"מ (ב, ד) בדעת הרמב"ם. ובריטב"א משמע [אף בדעת הרמב"ן] שעיקר החילוק הוא אם נשבע בינו ובין עצמו או כדי שישמעו אחרים. ונראה שכן צ"ל ברמב"ם, שהרי משמע מלשונו (ב, יב) שיכול ליתן תנאי בלב על השבועה, ומאידך משמע מדבריו (ג, ג) שרק במקום אונס סומך על דברים שבלבו המגבילים שבועתו – ועל כרחנו לחלק בין נשבע בינו לבין עצמו או נשבע לאחרים). ואין הדבר מוסכם (ע' בית יוסף יו"ד רי; חות יאיר טו).

ד. הקדש או תרומה (כחתום) ושאר ראשונים. וערש"י שפירש על תרומת מלאכת המשכן) חלים בגמירות הלב (נדיב לב; ונחשב לכם תרומתכם. ער"ח תוס' ועוד).

בסוגיא מבואר שאפילו אם היה הדין ששבועה חלה בשגמר בלב, אך אם גמר בלבו להוציא בשפתיו ולא הוציא – לא חלה. ולכאורה י"ל שהוא הדין בהקדש וכיוצא בזה (עפ"י טורי אבן). ויש חולקים.

דף כז

מג. א. מנין שהנשבע לבטל את המצוה ולא ביטל, שפטור?

ב. נשבע לקיים את המצוה ולא קיים – מה דינו?

ג. נשבע להרע לעצמו או לאחרים או להטיב להם, מה דינו?

א. הנשבע לבטל את המצוה ולא ביטל – פטור. למסקנת הסוגיא דרשו מלהרע או להטיב שאין הכתוב מדבר אלא בדבר הרשות – כי אם בדבר מצוה, אין צריך ריבוי (או) להטבת אחרים. ולרבי יאשיה (שאו נצרך לגופו), אמרו שסובר כרבי עקיבא שהתרבה הכל מריבוי הכתוב, והמיעוט שמיעט הכתוב בלהרע או להטיב בא למעט דבר מצוה. הנשבע לבטל את המצוה חייב משום שבועת שוא – ע' להלן כט.

ב. הנשבע לקיים את המצוה ולא קיים – פטור (שלא עשה בה 'לאו' כ'הן' כדבר הרשות). רבי יהודה בן בתירא מחייב.

א. הלכה כחכמים. ונחלקו הראשונים האם לדבריהם לוקה ופטור רק מקרבן או פטור גם ממלקות (וכ"מ ברמב"ם ה, טז. וע' במאירי כה).

ומכל מקום אין כאן שבועת שוא [שהרי נשבע לזרוז עצמו] (ערמב"ם יא, ג, ה, יא וברדב"ז שם הט"ז).
ב. נראה לריב"א שדוקא לקיים מצות עשה מחייב רבי יהודה בן בתירא, שנשבעים לקיים המצוות כדי לזרוז – אבל נשבע להמנע מאיסור, מודה שפטור (וכ"כ בתורא"ש [ע"ש. וצ"ע מדבריו בנדרים שנשבע לזרוז עצמו בין בעשה בין בלאוין]. וע"ע רמב"ן כד: ובתורת חיים צדד שהכל לפי הענין; אם נשבע לזרוז עצמו בין בעשה בין בלאו מחייב ריב"ב, ואם לאו – פטור).

ג. נשבע להרע לעצמו – חייב, שהרי הרשות בידו (הגם שאין רשאי לחבל בעצמו, אין זה איסור מפורש בתורה הלכך חלה השבועה עליו. ראשונים).

להרע לאחרים, כגון שיכה את פלוני (או יקללנו או יגזול ממנו או ימסרנו ביד אנס. רמב"ם ה, טז) – פטור משום שבועת ביטוי.